

Současné problémy rozvoje teorie velení

Velení v ČSLA prošlo v posledním desetiletí poměrně rychlým vývojem.

Zodpovědný přístup k rozboru problémů souvisejících s dalším rozvojem teorie velení vyžaduje osvětlit základní principy teorie velení jako teoretického základu dalšího jeho vývoje a na tomto podkladě stanovit jeho možné perspektivy.

Tyto základní principy teorie velení nejsou neznámé, avšak vzhledem k cíli článku bude třeba je nejdříve utřídit, pak uspořádat a postavit do souvislosti se současným stupněm poznání v tomto oboru.

Základní principy teorie velení mohou objasnit ve třech základních rovinách a to

- předmětu zkoumání teorie velení,
- metodologické báze,
- obsahu teorie velení jakožto vědecké soudobé teorie.

K předmětu zkoumání teorie velení

Na současném stupni poznání chápeme velení jako vojenskovešední kategorii, vyjadřující celý rozsah řízení v ozbrojených silách v nejobecnější vojenské úrovni. Velením v této obecné úrovni se rozumí veškerá činnost související s procesem řízení v ozbrojených silách bez omezení.

Avšak pro některé oblasti ozbrojených sil, v jejichž rámci jsou převážně technické či materiální prvky nebo jiné stránky (stranickopolitické) a pro které nelze použít v dílčím slova smyslu pojem velení, se předpokládá použití pojmu „řízení“ v užším slova smyslu, než je „řízení obecně“ (řízení materiálního zabezpečení, řízení dopravy atd.).

Proces velení v tomto obecném smyslu zahrnuje řízení veškeré přípravy ozbrojených sil k vedení ozbrojeného zápasu a řízení veškeré činnosti při vedení tohoto ozbrojeného zápasu.

Tím jsou vyjádřeny jen procesy velení, jejichž podstatou je informování a rozhodování. Hmotnou podstatou je však systém velení, který tvoří s procesy velení dialektickou jednotu.

Systém velení realizuje procesy velení. Je souhrnem konkrétních orgánů velení (velitelů a štábů), teoretických poznatků pro jejich činnost (teoretické práce, řády, předpisy), technických prostředků pro realizaci procesů velení (mapy, spojovací prostředky, vozidla a výpočetní technika) i prostředků k přípravě systémů velení (školská zařízení, výzkum, vývoj atd.).

Předmětem zkoumání teorie velení je tedy velení jako vojenskovešední kategorie a z hlediska tohoto výkladu má dvojitý význam — velení jako proces a velení jako systém.

Velení jako proces je zvláštním případem obecného procesu řízení aplikovaného v ozbrojených silách jako specifické společenské soustavě, avšak velení je současně i součástí teorie vojenského umění.

A odtud vyplývají některé charakteristické zvláštnosti (prozatím tři) velení vojskům, z nichž lze pak odvodit zajímavé závěry:

a) První zvláštností je, že velení je systém řízení realizovaný v armádní soustavě, která svou strukturou, funkcí a chováním je velmi složitou a dynamickou soustavou, jež nemá obdoby v žádné jiné společenské sféře.

b) Velení jako systém i jako proces je přizpůsoben pro etapu, kdy armáda plní svou základní funkci — vedení ozbrojeného zápasu. A ozbrojený zápas, jako proces střetnutí dvou protikladných nepřátelských soustav s cílem vzájemného ničení, je opět jedinečným případem realizace funkce ozbrojených sil.

c) Poslední a snad nejdůležitější zvláštnost je skutečnost, že velení vychází z principů a zásad teorie vojenského umění, která má v současné době převážně hypotetický charakter. Hypotetický proto, že v důsledku změn ve vojenství, které narušily stereotyp, že nová válka začínala hromadným zasazením těch prostředků, které byly použity na konci minulé války, je teorie vojenského umění v základních otázkách jen pouhou neproověřenou a vědecky nepodloženou představou vojenských teoretiků o možných formách a způsobech vedení příští možné války. Velení, které z teorie vojenského umění vychází a na jejích principech a výsledcích staví, nese nutně všechny hypotetické znaky současného stupně poznání vojenského umění.

Odtud vyplývají tyto závěry:

1. Problémy a obtíže nevznikají jen v oblasti teoretické práce, ale v důsledku především třetí zvláštnosti velení lze odhalit i pravou podstatu určitého zaostávání v řešení otázek praxe velení v armádě oproti ostatním společenským soustavám. Lze také např. najít opodstatnění, proč nelze výsledky vědecko-výzkumné práce v oblasti velení a především pak drahou a nákladnou výpočetní techniku zavádět okamžitě do praxe. Riziko je v tomto případě, vzhledem k tomu, že základem všeho je hypotéza, značně veliká a je třeba zvážit, jakou míru si stát v tomto může dovolit.

2. Druhým závěrem plynoucím z uvedených charakteristických zvláštností velení je i objektivní skutečnost, že zkvalitnění (racionalizace) a zvědečnění velení systému v pravém slova smyslu, nezávisí jen na vědeckovýzkumné základně oboru velení, nezávisí jen na zavádění mechanizační a automatizační techniky, ale podstata zkvalitnění musí vycházet ze **zvědečnění vlastní teorie umění**, z její kvantifikace jako předpokladu využitelnosti a aplikovatelnosti exaktních metod zkoumání.

3. Třetím závěrem je skutečnost, že určitým východiskem je využití nových exaktních metod s jejich logikomatematičtým a statistickým aparátem, jež

nacházejí především uplatnění ve výzkumu a řešení řídicích procesů, umožňují společně s moderní výpočetní technikou (především SP) prověřovat či ověřovat poznatky, závěry a hypotézy teorie vojenského umění ve značném rozsahu a tím vytvářet předpoklady pro řešení skutečného zkvalitnění velení. Jsou to např. metody modelování boje a vcelku všechny základní teorie a metody operačního výzkumu.

K metodické bázi teorie velení

Z dosavadních zkušeností v rozvoji velení vyplývá, že podstatný význam pro určování objektivně správných metodologických postupů mají zákonitosti vývojového pohybu velení po historicky podmíněných kvalitativních stupních.

Objektivní existenci vývoje velení v rámci vojenského umění můžeme považovat za historicky prokázanou skutečnost.

Řešení rozvoje velení předpokládá zkoumání obecných principů vývoje velení a musí vycházet z poznání a využívání objektivních zákonitostí rozvoje velení.

Metodologická*) báze teorie velení vychází ze základů marxisticko-leninské filosofie obecně a materialistické dialektiky zvláště.

Z tohoto pohledu vyplývá, že metodologická báze teorie velení se soustřeďuje na kategorie a vztahy, které určují podstatu velení a jeho rozvoje jako pohybu po kvalitativně určených vývojových stupních odpovídajících rozvoji vědy, techniky a společnosti obecně a vojenské vědy speciálně. Předpokladem tohoto pohledu je posouzení:

- využitelnosti dvou druhů metod, které odpovídají dvěma stránkám poznání a to metod empirických (pozorování, experiment) a metod logických (analýza a syntéza, analogie, indukce, dedukce, abstrakce atd.);

- vztahu velení ke kybernetice a dalším vědním oborům souvisejícím s teorií řízení společenských soustav, posouzení využitelnosti metod operačního výzkumu ve velení, využitelnosti systémové analýzy a praxeologického přístupu a dalších.

Metody exaktní a logické patří do oblasti „klasických“ metod a osvětlení podstaty jejich využívání v oblasti teorie velení by vyžadovalo značný rozsah v tomto článku, proto uvedu jenom poznámku. I když jde o „klasické“ metody, není tato oblast ani ve společenské ani ve vojenské oblasti jednoznačně rozpracována.

Druhá oblast je oblast metod, metodických přístupů, které se objevily v nedávné minulosti. Existuje zde řada výkladů, z nichž jeden např. povyšuje kybernetiku nad marx-leninskou filosofii (kybernetika = věda všech věd), druhý přeceňuje význam kybernetiky v metodologické bázi teorie velení.

Odtud vyplývá snaha trochu podrobněji se pozastavit u těchto otázek, i když je nutné brát v úvahu, že uvedené názory vyplývají z mého dosaženého stupně poznání v této problematice.

Kybernetika, podložená ekonomicky idejemi automatizace, technickým rozvojem matematických strojů a teoreticky moderní matematickou vědou, skýtá ve spojení s materialistickou dialektikou možnost exaktního a univerzálního základu vědeckého poznání. Zatímco marx-leninská filosofie, kterou kyberne-

*) Metodologie je definována jako nauka o metodách vědeckého zkoumání, které se uplatňují v určité vědě. (Stručný filosofický slovník, Svoboda, Praha 1966.)

tika nemůže nahradit, dává pevné obecné principy materialistického světového názoru a zkoumá nejobecnější zákonitosti přírodních, společenských a psychologických jevů, kybernetika přináší s sebou perspektivu širokého materialistického zpracování a zkoumání obecných podobností a shod jevů různých oblastí. Metody a pojmy kybernetiky skrývají v sobě „živelnou dialektiku“, kterou je třeba všem odhalit a rozvést na základě marxistické dialektické metody. Pak mohou plodně doplňovat světový moderní materialistický názor, opřený o marxisticko-leninskou filosofii.

Existují dvě přednosti kybernetiky.

V prvé řadě, že je jednotnou obecnou teorií řízení činnosti soustav libovolné materiální a funkční povahy, založenou na společných obecných principech řízení a soustavách technických, biologických a společenských. Její druhou předností je to, že **kybernetika je metodou** umožňující vědecké zkoumání velmi složitých soustav. Tento metodologický rys realizuje kybernetika v praxi tím, že zkoumá systémy jako celek, z hlediska jejich činnosti (chování) a používá přitom pravděpodobnostních metod.

Přes vysoký stupeň obecnosti a abstrakce pracuje kybernetika s exaktním aparátem matematiky, statistiky a logiky a vyjadřuje kvalitu kvantitativně a měřitelně. Jejím základním prostředkem je modelování a analogie.

V tomto směru je kybernetika podstatným přínosem do metodologie společenských věd, včetně vojenské vědy. Předmětem zkoumání kybernetiky jsou stejné prvky objektivní reality, které byly v naprosté většině zkoumány již dříve jinými vědami za použití jiných metod. Kybernetika uplatňuje vůči objektivní realitě nový metodický přístup, nové hledisko zkoumání výkladu. Je to hledisko **informační výměny** založené na tom, že objektivní realita je definována jako informační soustava.

Kybernetická (informační) metoda je kvalitativně nový přístup k výkladu objektivní reality. Je ovšem dalším přístupem a není negací ostatních dosavadních přístupů. Jeho vznik je odvozen od skutečnosti, že **objektivní realita má vedle hmotné a energetické stránky, také svůj informační atribut, svoji informační interpretaci.**

Z tohoto hlediska kybernetika zkoumá soustavy objektivní reality, ve kterých je možné definovat vztahy mezi prvky soustavy jako vztahy informační a „univerzální“ třídu těchto vztahů jako řízení dané soustavy.

V současné době svými kladnými výsledky se i systémová analýza zařadila do oblasti metod řešení problémů, vznikajících ve složitých dynamických společenských soustavách. Podstata systémové analýzy je založena na koncepci systémového přístupu, neboť v chápání a výkladu jevů nebo procesů se opírá o základy teorie systémů. Avšak na rozdíl od teorie systémů se systémová analýza vyhýbá přijetí formální struktury, ať matematické či logické, a to proto, že její charakter je dán koncepčním přístupem ke konkrétnímu řešení problému. K tomu využívá všech poznatků ostatních disciplín, jako kybernetiky, operačního výzkumu, matematické statistiky apod. Její metody a techniky nejsou obecně rozděleny, určení optimální z nich musí být výsledkem konceptního přístupu systémového analytika.

V aplikaci na problematiku velení systémová analýza vytváří možnosti své využitelnosti v oblasti efektivnosti zavádění nové techniky do výzbroje ozbrojených sil a při tvorbě struktur jednotlivých organizačních stupňů v celé hierarchii velení.

Do popředí vystupuje rovněž nová vědní oblast operačního výzkumu jako souboru teorií a metod kvantitativního řešení:

- dílčích problémů rozhodovacího procesu,
- podílu na exaktní tvorbě organizačních norem,
- přípravy kádrů na modelech válečných her

na základě matematického aparátu, především z oblasti matematické statistiky a počtu pravděpodobnosti. Využití logickomatematických modelů v informačních a rozhodovacích procesech nabývá na významu a je jako jedna z možných cest kvalitativní i kvantitativní analýzy jednak vlastních procesů vyplývajících z funkce a potřeb ozbrojených sil a jednak z funkce a účelu řídicích procesů.

Praxeologie jako metoda je přínosem zejména pro teorii organizace a teorii řízení. Zahrnuje v sobě zásady správného jednání jednotlivce i kolektivu, zabývá se příčinami úspěchů i neúspěchů, problematikou cílů činnosti a jejich hierarchií, metodami měření a dosahování těchto cílů, měřením efektu činnosti jednotlivých institucí a postupem při reorganizaci.

Z tohoto pohledu můžeme zařadit praxeologii jako metodu do metodologie velení, neboť právě v uvedených aspektech je schopna přinést řadu nových objevů a poznání pro oblast velení vojskům.

Pro vymezení předmětu a metodologické báze teorie velení jsem konečně dospěl k **obsahu teorie velení**, jehož vymezení je v současné době pokládáno za základní předpoklad stanovení rozvoje velení.

Zásadní klasifikační otázkou obsahu a členění teorie velení je oblast zkoumání společenských stránek velení a úlohy subjektivního faktoru velení. Tato problematika se v teorii velení jeví zásadně ve dvou různých úrovních, které musíme správně definovat a respektovat.

V první vyšší úrovni jde o problematiku člověka a společenských problémů velení ve smyslu celospolečenském, ideologicko-politickém. Tento vztah je vyjádřen klasifikační podřízení teorie velení obecně teorii řízení společenských soustav a jejich prostřednictvím vědeckým a světonázorovým hlediskům dialektického materialismu. Tyto problémy teorii velení pouze zprostředkovaně ovlivňují, avšak nejsou její součástí. Jejich začleňování přímo do teorie velení by narušovalo logickou klasifikaci, neodůvodněně by zvyšovalo míru obecnosti teorie velení a v důsledku toho by omezovalo konkrétnost obsahů v těch otázkách, které právě v současné době jsou v teorii velení velmi závažné.

Ideologická a politická hlediska jsou v teorii velení nadřazena. Subjektivní faktor ve velení je zkoumán proto teorií velení v nižší úrovni v menším rozsahu s větším rozsahem zkoumané problematiky.

V této druhé nižší úrovni jde o problematiku člověka a společenské problémy jen v rámci systému velení. Subjektivní faktor je zkoumán teorií velení jako relativně izolovaná řídicí se fyziologická soustava a jednak jako součást relativně izolovaných řídicích se mikrosociálních soustav — štábů a orgánů velení.

Takto vymezené zkoumání člověka v systému a procesu velení představuje stěžejní součást teorie velení. Je to oblast exaktního popisu a zkoumání tvůrčích procesů v myšlení člověka a jeho společenském jednání na bázi a za pomoci všech zúčastněných věd a vědních oborů, z hlediska informačního a rozhodovacího procesu velení.

Po tomto klasifikačním vymezení můžeme přistoupit k pracovnímu vymezení dosahu a rozsahu teorie velení.

Se vznikem kybernetiky a zformováním obecné teorie řízení společenských soustav vzniká obecně teoretická oblast, která zkoumá velení jako proces řízení v soustavě ozbrojených sil, čili velení jako proces informování a rozhodování. Touto oblastí jsou obecné disciplíny teorie velení.

Obecné disciplíny teorie velení jsou logickým průnikem teorie vojenského umění a teorie řízení společenských soustav. V teorii velení se aplikují v jednotě s vojenskými disciplínami, teoretické a metodické prostředky a výsledky zkoumání filosofie, kybernetiky, matematiky, logiky, fyziologie, psychologie, sociologie, elektroniky a řady dalších oborů, které se podílejí na rozvoji velení jako procesu informování a rozhodování.

Obsahově můžeme tyto disciplíny vymezit jako teorii vojenských informačních a rozhodovacích procesů. Hlavním předmětem jejich zkoumání jsou informační a rozhodovací modely.

Současně dávají také teoretický základ a metody pro oblast zkoumání praxe velení metodami statistiky, operačního výzkumu, jejichž výsledky se zpětnově navzájem promítají do teorie vojenského umění obecně a do teorie velení speciálně.

Rozpracování obecných disciplín teorie velení je v samém počátku. V současné době probíhá v podstatě metodologická orientace aplikací těchto disciplín v teorii velení. Jde o vymezení, které disciplíny a v jakém rozsahu se budou v teorii velení angažovat, stanovení obsahu jejich zkoumání v rámci teorie velení a metod, které přitom budou uplatňovány.

Zvláště důležité je v tomto směru stanovení vojenskovední specifičnosti uplatnění těchto obecných disciplín v teorii velení.

Speciální disciplíny teorie velení zahrnují specializované, čistě vojenskovední oblasti teoretické práce, které byly předmětem zkoumání teorie vojenského umění, v průběhu celého historického vývoje vojenství. Nyní pod vlivem obecných disciplín teorie velení se tyto speciální disciplíny relativně osamostatňují a dostávají se na kvalitativně novou úroveň. Mezi tyto disciplíny můžeme zařadit

- oblast metod a stylu práce velitelů a štábů, která určuje metody a styly práce orgánů velení,

- oblast řešení organizační struktury, působnosti a funkčních norem orgánů velení a členění míst velení,

- oblast výzkumu vývoje technických prostředků velení. V této oblasti v současné době vzniká ucelený relativně samostatný obor vojenské techniky zahrnující samočinné počítače s děrnoštítkovou technikou a rychle se rozvíjejícími speciálními vstupními i výstupními zobrazovacími zařízeními, spojovací technikou, prostředky malé a střední mechanizace, komplexně vybavená velitelská a štábní vozidla a komplexní objekty velitelských stanovišť. Vývoj ve světě potvrzuje, že velení se rozvíjí prostřednictvím kvalitativně nové a širší technizace velení, která bude doprovázena jeho změnou struktury a začleněním nově připraveného velitele nebo příslušníka štábu,

- oblast zpracování norem pro činnost systému velení zahrnujících zpracování řádů, předpisů a zpracování metody konkrétního systému velení,

- oblast velení a metodiky přípravy kádrů pro štáby a orgány velení v současné soustavě vojenského školství, velitelské přípravy a na cvičení všeho druhu.

Zpětnovazební funkci systému teorie velení plní analýza **praxe velení** metodami z historiografie velení, operačního výzkumu, systémové analýzy a praxeologie.

Výsledky této vazby jsou pro teorii velení zdrojem poznání o míře souladu systémů a procesů velení s charakterem ozbrojeného zápasu a úkoly ozbrojených sil.

Otázky související s rozvojem velení musí nutně zahrnovat celou oblast velení, tj. obecných i speciálních disciplín, a měly by odrážet tři realizační oblasti a to oblast **mírového, teritoriálního a polního velení**.

Závěrem článku chci načrtnout cíl rozvoje velení, který v současné době můžeme formulovat tak, že rozvojem velení se sleduje dosažení souladu mezi charakterem objektivních procesů a metodami jejich zpracování v rozhodovacích procesech a prohloubení gnozeologické způsobilosti systému velení ve směru k zákonitostem ozbrojeného zápasu v celku a fungování soustavy ozbrojených sil speciálně.

Koncepce rozvoje velení by měla vycházet z obecných a speciálních disciplín teorie velení a měla by vytvářet předpoklady k dosažení těchto cílů:

1. Systematicky teoreticky rozpracovávat disciplíny teorie velení jako vědeckého teoretického a metodologického základu kvalitativně nového systému velení.
2. Postupně, účelné technizace informačních a rozhodovacích procesů velení, pomocí logickomatematických modelů a příslušné mechanizační a automatizační techniky.
3. Technickým rozvojem prostředků organizační a výpočetní techniky a jejím zaváděním do praxe velení dosáhnout funkční a strukturální přestavby systému velení, včetně oblasti norem, metod a stylů práce orgánů velení.
4. Systematická a s požadovaným předstihem organizovaná příprava kádrů.

A teorie velení, které jsem věnoval tento článek, její závěry pro rozvoj velení nejsou cílem, nýbrž prostředkem a nástrojem k dosažení nové kvality praxe velení.